

UDK 633.11.631.52

**ARPA NAV VA TIZMALARINING ERTAPISHAR NAMUNALARINI
TANLASH****Stajyor tadqiqotchi:****Eshmatov Mirzamurod Alisher o'g'li***Janubiy dehqonchilik ilmiy tadqiqot instituti***Azizov Bekzod G'ayrat o'g'li***Janubiy dehqonchilik ilmiy tadqiqot instituti**“Texnik va ozuqa ekinlar seleksiya laboratoriya mudiri*

Annotatsiya: Respublikada hozirgi kunda ekilayotgan mahalliy, yangi yaratilayotgan arpa navlari va tayor tizmalarining don sifatini tahlil qilish hamda biofortifiikasiya texnologiyasi asosida arpa don sifati yuqori bo'lgan boshlang'ich ashyolarini yaratish dolzarb vazefalardan biridir.

Kalit suzlar: unib chiqish, tuplash fazasi, naychalash, va boshqolash ertapsharlik

Jaxonda arpa seleksiyasi buyicha Rossiya, Kanada, Germaniya, Ispaniya, Fransiya, Turkiya xamda Ukraina davlatlari yetakchi urinlarda turadi». Shundan yetishtiriladigan arpaning 23 foizi ozik-ovkatda va 10 foizi sanoatda pivo tayyorlashda, 67 foizi chorva mollari uchun ozuka sifatida foydalaniladi. «Joriy yilda dunyo buyicha 160,9 mln.t arpa xosiliga erishilgan bulsa, xozirgi kunda esa jami 145,9 mln.t ga tushganligi kuzatilgan». Dunyoda iklim uzgarishining keskin darajada yomonlashuvi natijasida boshokli don ekinlarining xosildorlik va don sifat kursatkichiga sezilarli darajada ta'sirini kuzatish mumkin. Ushbu salbiy xususiyatlarni oldini olishda usimlik turiga mansub bulgan yovvoyi turlardan boshlangich ashyo sifatida foydalanib duragaylash, tanlash, nav xolatiga keltirish va katta maydonlarga ekib urganish muxim vazifalardan xisoblanadi.

Materiallar va uslublar: Dala va laboratoriya tajribalari «Butunrossiya O'simlikshunoslik ilmiy-tadqiqot instituti uslubi», «Dala tajribalarini o'tkazish

uslublari» bo'yicha, o'simliklarda fenologik kuzatuvlar «Qishloq xo'jalik ekinlari navlarini sinash davlat komissiyasining uslubi»

2024 yil Qarshi tumani dala tajriba maydonida ekilgan 20 ta arpa nav va tizmalarining unib chiqishdan to'liq pishgacha bo'lgan davri tahlil qilindi va unib chiqish sanasi 9-10 dekabr kunlarida unib chiqqanligi aniqlandi tuplash fazasiga 10-14 fevral kunlarida utganligi kuzatildi, naychalash fazasi 17-24 mart kunlarida utganligi aniqlandi, boshqqlash sanasi 4-18 aprel kunlariga to'g'ri keldi va to'lq pishish sanasi 23-28 may sanasida to'liq pishish fazasiga utganligi tadqiqot natijalarida aniqlandi.

1-jadval

Arpa nav va tizmalarining usuv davri davamiyligi

Del №	Nav va tizmalar nomi	Unib chiqish, sanasi	Tuplash, sanasi	Naychalash, sanasi	Boshqqlash, sanasi	To' liq pishish, sanasi
	Sulton(andoza)	10 .дек	10.ф ев	20 .мар	05 .апр	25 .май
	KR22-IBYT-ASA-13	09 .дек	10.ф ев	19 .мар	07 .апр	23 .май
	KR22-IBYT-FFM-05	09 .дек	13.ф ев	24 .мар	07 .апр	24 .май
	KR20_IBON-W-34	09 .дек	13.ф ев	19 .мар	05 .апр	26 .май
	KR22-IBYT-ASA-10	10 .дек	10.ф ев	23 .мар	08 .апр	27 .май
	KR22-IBYT-ASA-07	10 .дек	14.ф ев	22 .мар	08 .апр	28 .май
	KR22-IBYT-FFM-21	09 .дек	13.ф ев	22 .мар	04 .апр	25 .май
	KR20_IBON-W-35	10 .дек	13.ф ев	20 .мар	07 .апр	28 .май
	KR22-IBYT-ASA-12	09 .дек	14.ф ев	22 .мар	12 .апр	26 .май

0	KR22-IBYT-FFM-22	09 .дек	13.ф ев	23 .мар	08 .апр	24 .май
1	KR22-IBYT-FFM-09	10 .дек	14.ф ев	23 .мар	18 .апр	23 .май
2	KR20_IBON-W-40	10 .дек	13.ф ев	24 .мар	15 .апр	25 .май
3	KR22-IBYT-ASA-04	09 .дек	14.ф ев	23 .мар	08 .апр	27 .май
4	KR22-IBYT-FFM-08	10 .дек	13.ф ев	24 .мар	07 .апр	26 .май
5	KR20_IBON-W-11	09 .дек	14.ф ев	20 .мар	15 .апр	25 .май
6	KR20_IBON-W-51	10 .дек	13.ф ев	17 .мар	06 .апр	27 .май
7	KR22-IBYT-ASA-08	09 .дек	13.ф ев	20 .мар	12 .апр	24 .май
8	KR22-IBYT-FFM-23	10 .дек	10.ф ев	23 .мар	18 .апр	25 .май
9	KR20_IBON-W-23	09 .дек	10.ф ев	22 .мар	12 .апр	23 .май
0	KR20_IBON-W-62	10 .дек	10.ф ев	20 .мар	05 .апр	27 .май

T.Mamatqulovning fikricha, hosildorlikni ayrim yillari keskin tushib ketishiga sabab qurg'oqchilikka va issiqlikning ro'y berishi, turli kasalliklarning epifitotiysining keng tarqalishi hisoblanadi. Shuning uchun sug'oriladigan yerlarda don hosildorligini bir maromda bo'lishini ta'minlashda, yuqoridagi ko'rsatkichlariga chidamli arpa navlarini yaratish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan hisoblanadi.[1]

Olib borilgan tadqiqotlarga ko'ra arpa nav va tizmalarining usuv davri davomiyligi tahlil qilinganda andoza Sulton (andoza) navi unib chiqishdan to'lid pishish sanasi 25 may sanasida pishish fazasiga utganligi tadqiqot natijalarida aniqlandi.

Kuzgi arpaning yangi navlariga bo'lgan talab kun sayin ortib bormoqda. Bugungi kunning dolzarb muammosi issiqlik, qurg'oqchilik, hosildorlik kabi ko'rsatkichlariga to'liq javob bermasligi sababli yangi boshlang'ich ashyo va navlar yaratish zarur[2]

Andoza Sulton (andoza) naviga nisbatan KR22-IBYT-ASA-13, KR22-IBYT-FFM-09 va KR20_IBON-W-23 tizmalari 2-3 kun erta muddatda to'liq pishish fazasiga utganligi aniqlangi va ertapisharlik hususiyati borligi ko'zatildi hamda tanlab olindi.

Mahalliy arpa navlari selektsiya uchun qimmatli boshlang'ich ashyo bo'lishiga qaramay, ular yagona manba bo'la olmaydi. Mazkur mahalliy navlar yuqori ekologik moslashuvchanlik xususiyatiga ega bo'lsalarda, har doim ham yangi seleksion navlar yaratish uchun talab qilinadigan ko'rsatkichlarga ega emaslar. Qishloq xo'jalik ishlab chiqarishi talablariga to'la javob beradigan navlar yaratish uchun selektsiya ishida xorijiy mamlakatlar navlaridan ham foydalanish zarur [3]

Xulosa

Olib borilgan tadqiqotlarga ko'ra 20 urganilayotga arpa nav va tizmalarning unib chiqishdan to'liq pishishgacha bo'lgan usuv davri davomiyligi tahlil qilinganda, andoza Sulton naviga nisbatan 3 ta tizmalarda ertapisharlik hususiyati mavjudligi Tadqiqot natijalarida aniqlandi va tanlab olindi.

1. Маматкулов.Т., Омонов.А., Эшмирзаев.Қ. Ўзбекистонда арпа селекцияси. // Бошоқли дон, дуккакли ва ем-хашак экинлари ҳосилдорлигини ошириш муаммолари. Тошкент, 2015. 41 Б.
2. Ходжакулов.Т. Пивобоп арпа навларнинг дон таркиби. // Ўзбекистон қишлоқ ва сув хўжалиги журнали. 2017 й 4 сони Б-21
3. Ўсаров.З., Маматкулов.Т., Холдоров.А. Суғориладиган тупроқлар шароити учун янги арпа навларини яратиш //Агро илм.4 сони 2019-й Б 27-